

NNYOCHA NKAASUSU DỊ N' IDUUAZI OJA DUFUO DIKE NKE RAY C. ANENE DERE

Nke si n' aka

By

Comfort Nwuka Ezebuilo Ph.D.

Jacinta Ndidi Okey-Agbo

Idoko Adam, Fadila Nwadinmpa

And

Ogbu, Christiana Kelechi

Department of Linguistics, Igbo and Other Nigerian Languages

University of Nigeria, Nsukka.

Umị

Nchọcha a gbadoro ukwụ na nkaasusu dị n' iduuazi Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Site n'igbaso usoro nkowa (usoro diskriptivu), ndị odee nyochara isiokwu a ma tucha ya nke oma. O bu site nkaasusu ndi a hutagasiri n' Oja Dufuo Dike ka e ji nweta njiatule (data) e ji ruo oru na nchocha a. A gara n' ihu deputagasia nkaasusu ndi ahutara ma nye osisa ajuju nchocha a jugasiri. Nchoputa e nwetara na-egosi na oru nchocha a ga-abawanye amumamu e nwaburu n'agumagu e dere ede Igbo n' ihi na o gbara n'anwu udidi agwa di iche iche ufodu ji emegide ibe ha na ka onye a na-emegide siri nagide mkpagbu ndi ahụ. Ndị odee tonyere aro ka a gbaa mbọ na- enyocha akwukwo agumagu ndi ozo e dere n' asusu Igbo n' ihi na o ga-eme ka ihe gbasara nkaasusu doo ndi na-amu asusu, tumadi ndi nwere mmasi n'igu akwukwo anya.

NTỌALA NCHỌCHA

Asusu bu uzọ kachasi doo anya nke mmadu na ibe ya si emekorita. O bu Otu na njirimara mmadu di ndu ma na-ekukwa ume nwere. Anumanu ndi ozọ di ka ewu, okuko, nkita, ehi, dgz e nweghi asusu kama ha nwere uzọ di iche iche ha si ezirita onwe ha ozi. Ufodu naziputa nke a site n' ibe akwa, ime mkpotu na mmeghari akuku ahụ dika ite odu. Agburu di iche iche nwere asusu nke ha na-asu ma na-aghotakwa. N'ala Naijiria, e nwere agburu di iche iche dika Awusa, Yoruba, Igbo, Efik, dgz. Agburu ndi a niile nwere asusu. Otu a ka o dikwa ndi Bekee na ndi mba ozọ no n' uwa. O bu site n' asusu ka agburu ndi a si enwe mmekorita. Asusu bu kari ngwaoru e ji eme ihe ndi ozọ, okachasi ka o siri metuta agumagu nke mmadu gaeji echiche miri emi leruo anya. Crystal (1971) kwara asusu dika, udaolu mmadu a haziri ahazi n'udi odimara nke na-abughi ebumputa uwa mmadu n'onwe ya ji akowaputa echiche site n'okwu onu maobu n'edemede. Hornby (1999) kwara asusu di ka usoro mmadu si eji ihe ngosi na ihe nnochiteanya di iche iche ezirite onwe ha ozi bu mkpuruokwu nwegasiri nghota, ndi e nwere ike isu asu, dee ede ma o bu guo, mee ka a mata ebumnobi mmadu. Ngoesi (2000) na Ezeuko (2000) huru asusu dika okwu e kwuru n' onu maobu e deturu edetu site na mkpuru edide ya. Asusu di oke mkpa n'ederede obula. E wezuga asusu, edemede agaghi adi, n' ihi na asusu bu isi sekpụ ntị n' ide iduuazi, abụ na ejije. N'agumagu, o bu asusu bu isi a huru kwaba okpu. Asusu dika mma isi abuo. O bu ya mere na mgbe obula odee agumagu na-edede ihe, o nasiri ya ike igbanahu iji asusu nka choo agumagu ya mma. O bu n' ihi ya ka Emenanjo (1982)

ji kwuo na asusu putara ihe n'uzo abuo. Nke mbu, bu uzo doro mmadu niile anya ebe nke ozo bu uzo di omimi ma gbagwojuo anya. Asusu bu oku na-egosiputa ihe n'edemede obula. Ndi odee agumagu ji nka asusu mere ezigbo enyi nke ha agaghi ahapunwu n'ih na o bu ya na-enye edemede ha ume ndu. Ya bu asusu dika ahughi ete, ma si arila nkwu n'ebe agumagu di. Ozokwa, asusu bu ndu mba n'ih na o bu ya ka e ji ede ma na-enyocha nka agumagu.

Agumagu bu ihe ndi ahụ e cheputara echeputa gbasara ndu nke anyi na-ahụ anya na nke anyi anaghi ahụ anya bu nke e jiri asusu n'uzo ekwumekwu, ederede na mmeghari ahụ wee ziputa n'udi akuko, ejije, maobu abu, nke e jiri asusu nka wee ziputa dika o siri masi odee Nwadike (1981) kowara agumagu dika akuko ederede na akuko akoro n'onu nke na-enye obi utu, afu ojuju, amamihe ma burukwwa nke na-akpalite mmuo mmadu, Nwadike (1992) kwukwara n'agumagu nka bu ihe na-eziputa ma na-akowaputa ndu. Ezebuilo na Eze (2022) kowara agumagu dika enyo e ji ahuta uwa, echiche ime obi, nke ha ji akowa mmekorita mmadu na ibe ya, omenala ha, usoro ochichi ha, aku na uba ha, na ihe ndi ozo metutara ha mgbe di iche iche nakwa n'ebe di iche iche. Ofomata (2005) kowara agumagu dika akuko di iche iche banyere ndu anyi, onodu anyi ma mgbe ochie ma oge ugbo a na ihe ndi meegasiri n' uwa anyi no n'ime ya nakwa ncheta akuko. Okafor (2008) kowara na agumagu dika ihe ndi ahụ echeputara echeputa gbasara ndu nke anyi na-ahụ anya na nke anyi anaghi ahụ anya bu nke e jiri asusu n'uzo ekwumekwu, ederede na mmeghari ahụ wee ziputa n'udi abu, ejije maobu akuko ma burukwazi nke e jiri asusu nka wee ziputa dika o siri masi odee. Nnyocha agumagu bu ihe omumu zuru mba uwa niile onu nke na-eleba anya n'atumatu odee, odee n'onwe ya na ederede ya. Nnyocha agumagu na-eleba anya na nka di n' agumagu. Cohen (1973) kowara na nnyocha agumagu putara mmadu iji nwayoo lebanye anya n'akwukwo agumagu e dere ede iji wee choputa usoro Odee gbasoro wee dee agumagu ya nakwa ebe o riri mperi. Nnyocha akwukwo agumagu gbasatara iji anya okenye ji ahụ ihe din'akpa ogologo lebanye anya nke oma n'ime nnyocha ya, wee weputa isiokwu, ntola, asusu, nhazi, agwa na akparamagwa, olu na ndejo putagasiri ihe n'akwukwo o na enyocha (Nwadike 1992). A na-ama echiche ime obi ndi odee mana o naghi abucha oge niile na nnyocha agumagu. Ufodu ndi odee na-eziputa nkwenye ha nwere n'uwa n'ime akwukwo ha, ebe ndi ozo na-eziputa nke ndi agbataobi ha, enyi ha, umunne ha, na uwa gbara ha gburugburu. Okafor (2008) n'aka ozo weputara uzo asato kwesiri iji mee nnyocha. Uzo asato ndi a diwagara iche na nke Nwadike (1981) weputara. Ha gunyere: Iweputa oge guo agumagu e nyere gi, Isiokwu, Ntola, Nhazi, Agwa na Akparamagwa, Udi, Asusu, Nchikota na Nkpebi. Isi a huru kwaba okpu n'ihe nchocha a bu nyocha nkaasusu dika o di n'akwukwo iduuzi Oja dufuo dike. Na nchocha a, anyi ga-agbado ukwu n'inyocha na nnyocha nkaasusu Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Akwukwo a nwere ihu otu nari, iri na iteghete. Aha ode nyere akwukwo a dabara n'akuko di n'ime ya site n'igwa anyi na onye chowa ogologo ndu, ya zeere oke akpiri na asiri maka na a jughi aju rie, na a riaghi arja nwuo bu nwanne. Akwukwo a na-akowakwa na onye ofeke dibia na-agbara afa na-atugharika n'obi ya tupu o mewe, maka na anu soro enwe, o majie ukwu ya; ma anu nwere aji soro ngwere maa mmiri, o koo ngwere, o gaghi ako ya. Akuko di n'ime akwukwo a na-akowakwa n'ukwu na-aga wam wam, na anya na-aga sam sam na-ahụ ya. Onye na-egbukwa, ya na-eze isi ya, n'ih na onye gbuhie, o dagbuo ya.

N'Oja Dufuo Dike, Ray C. Anene gbara mbu n'iji asusu Igbo izugbe dee akwukwo ya. O webatakwaru olundi n'akuko ya. O meghe okwu mbite ebe o di otutu. Igbo ya gara were were n'onu n'ih na o mara ihe ekwe na-aku n'ihe gbasara asusu Igbo. Odee Oja Dufuo Dike jiri asusu nka hazie akuko ya n'isi n'isi. O nyekwaziri isi obula isiokwu. Isi ole di n' akwukwo

iduuazị a bu iri na Otu. O gbasokwara usoro di mma e ji ede akuko n'ih i na otu ihe mee o gaa kpalite nkeozo. Ray C. Anene webatara asusu nka iji chu ederede ya mma. O gbaliri n'iji, ilu, ukabuilu, myiri, mburu, asinilu na atumatokwu ndi ozo ga wee saa edemede ya ah. Onye obula na-agu akwukwo a na-enwe mmasi igu ya maka n'asusu ya dabakwara n'isi ihe o na-ako maka ya.

Otu okpurukpu ihe kpatara anyi ji horo nnyocha akwukwo a bu OJa dufuo dike bu maka na o dibeghi ndi ma o bu onye merela nnyocha n'akwukwo a. O bu n'ih i nke a ka anyi ji si ka anyi mee nnyocha na ya, iji choputa ka ode si gbatadebe mbo n'ih e o dere nakwa n'ebe oriri mperi n'isonye ihe mgbakwas i kwu kwesiri ilenye anya mgbe a na-ed e akwukwo agumagu. Nchocha a ga-enyere ode na ndi oguu aka ichoputa ebe e riri mperi n'ederede a, ma site n'uzo di etu a mee ka nghota ha nweburu banyere nkaasusu bawanye. Onye obula biriri oto nwere ebe o na-aga. n'otu aka ahukwa, oru nchochaa nwere ihe o choro iziputa. Mbunuuche anyi na nchocha a bu inyocha akwukwo Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene bu ka anyi wee lebaa anya n'asusu na nkaasusu dika Odee siri webatachaa ha n'edemede ya. Ozokwa bu iziputa ebe ode siri rie mperi na ederede ya, ndeta na ndejo ya niile. Ya mere, ajuju di mkpa oru nchocha a nacho ija bu etu a ga-esi choputa, kowadaa ma mee ka o doo anya ihe bu nkaasusu site n'inyocha nkaasusu dika o di n'akwukwo a bu Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Oru a ga-elebanye anya n'isiokwu, nhazi, ntoala, agwa na akparamagwa, asusu, na nka asusu dika Odee siri hazigas i ha n'edemede ya. Ozokwa bu ichoputa ebe ode siri rie mperi na ederede ya, nakwa ndehie na ndejo ya niile.

Nchocha a gbadoro ukwu n'usoro nchocha nkowa. O bu nchocha nkowa e mere iji nyochaa nkaasusu di n'iduuazi Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Udi nchocha anyi name bu nchocha nometiivu nke Nwabueze (2009) kowara dika nchocha nke ode na-eji echiche aka ya eme ka ihe niile o mara gbasara ihe o na-eme nchocha na ya puta ihe. Usoro anyi siri nata data bu site n'igu akwukwo a bu Oja dufuo dike nke Ray C. Anene dere. Anyi rutugasiri aka n'akwukwo di iche iche tinyere isi sekp u nti ma o bu isi a huru kwaba okpu bu Oja dufuo dike. O bu n'ala Igbo ka ihe a koro n'iduuazi Oja Dufuo Dike noro mee. Ihe mere malitere n'Umueze di n'obodo Ukobo. Ihe nchocha a ji wee horo usoro nchocha nkowa n'ime usoro nchocha ndi ozo e nwegasiri di ka usoro Sampulin nke Sovee, usoro kwontitativu, usoro Nnwale (Eksperimentalu), na usoro ndi ozo a koghi aha bu ka a hu na e mere nchocha toro ato na nchoputa e nwegasiri n'ih e omumu a. Ngwa nchocha a bu naani otu maka na o bu naani otu akwukwo iduuazi.

NTULEGHARI AGUMAGU

Nkaasusu

Mba (2013), kowara nka asusu di ka mmeputa maobu ngosiputa mma ekemekeuche. O doro anya na o bugh i naani n' agumagu ka nka maobu ekemekeuche na-aputa ihe kama, o na-aputakwa ihe n' ihe obula mmadu na-eme na ndu. E nwere ike ihuta ekemekeuche n'ih e dika azumahia, edemede arumuka, igba boolu, ise ihe osise, ikwa akwa, dgz. A bia n' ihe dika n'azumahia, onye na-azu ahia na-eji ekemekeuche ya mara ihe o nwere ike itinye n'azumahia ya ka o nwee ike na-aga ahia kariya nke ndi ozo, ngwa ahia ndi o ga na-azu n'oge ufodu na etu o ga esi ree ahia n' oge niile buchaa oru ekemekeuche. A bia n'agumagu, o bu asusu ka odee ji egosiputa ekemekeuche ya. Dika Okebalama (2008) kwuru, odee ga-eji ekemekeuche ya were asusu kpuo agwa na akparamagwa ndi o choro iji kuzie ihe. O ga-esite n'ekemekeuche

ya tọọ ntọala ya, ọ wee dabaa n'isiokwu ọ na-edede nakwazi ndina isiokwu ndi ga-enyere ya aka ikowaputa isiokwu ya nke oma.

Akanka

Nwadike (1992) kowara akanka di ka sayensi nke na-achoputa usoro e si ede agumagu. Ihe nke a putara bu n' agumagu nwere usoro a na-agbaso wee na-edede ya nke onye obula na-aruru oru agumagu ga-agbasoriri mgbe obula o na-edede agumagu. Otagburuagu, Ogenyi na Ogbodo (2014) n'akwukwo ha nke ha kporo na bekee, Explorations on styles, stylistics and the language of literature, kowara na akanka bu uzọ e si ede maobu ekwu okwu. Ha si na o bu uzọ odee si eji asusu akowa ihe o bu n'uche. Di ka mmadu obula si nwee akparamagwa maobu uzọ o si eme ihe di iche iche, nke gunyere: iyi akwa, ikwu okwu, iru oru di iche iche, otu ahụ kwa ka ndi maobu onye odee obula si nwee uzọ nke ya di iche, o si akowaputa echiche ya n'ihe gbasara agumagu. Ya bu na akanka buzi ihe ahụ di iche nke mere ka ihe otu odee dere puo iche na nke onye ozọ dere. Lech na Short (1981) hutara ya di ka ejirimara nke ndi lingwistik a nahuta n' agumagu edere ede. Ha na-ekwusi ike na n'ime agumagu obula, na a ga-ahutariri oru nka nke eji asusu ruo. Crystal (1981) kwenyere na nke a mgbe o kwuru si na "lingwistik bu ngalaba omumu na-amu asusu n'uzọ sayensi nakwa na stailistik di ka mpaghara ma o bu ngalaba a na-amu ndiche n'asusu. N'otu aka ahukwa, Leech na Short (1981) kwuru na akanka bu ihe na-aruru oru iziputa mmetuta odee site n'etu ogo nhazi asusu ya ga-esi wee daba. Ihe nke aputara bu na o bu n'asusu ka akanka odee ji dee edemede ya na-aputa ihe. Mgbe odee gbasoro usoro iwu asusu ahụ nabatara iji dee edemede ya, a kporo nke ahụ ndaba akanka ma mgbe o mafere aka webata olundi maobu asusu nke onwe ya iji wee dee edemede ya, ihe ana-akpo nke a bu ndacha akanka. Ngalaba agumagu obula nwere uzọ maobu usoro o na-agbaso mgbe o nadeputa ya. Uzọ ndi ahụ ka a na-akpo akanka agumagu ahụ.

Mmadu di ka White (1989) n'ime akwukwo ya o kporo 'A Dictionary of Stylistics'

kowagasiri akanka n'uzọ ndi a na- esote:

- Akanka di ka uzọ mmadu si egosiputa onwe ya (style as a manner of expression).
- Akanka di ka iwete mgbanwe (style as variation).
- Akanka di ka ndacha maobu ndahie (style as deviation).

Akanka agumagu di ka uzọ mmadu si egosiputa onwe ya: Nke a na-akowa na onye odee obula nwere uzọ ndi o si ewebata, ahazi maobu edeko mkporukwu ya mgbe o na-edede ihe. Nke a ka akporo olu onye (Idiolect). O na-ekwu na ndi odee di iche iche nwere akanka nke ha bu nke ha a na-akpo akanka odee di ka: akanka Achebe, akanka Soyinka ma o bu akanka Shakespear, akanka Nwadike, dgz. Nke a metutara etu onye odee si e ji asusu aru oru n' ikwu okwu ma o bu n'ide edemede n' oge niile maobu n' oge ufodu. O bu nke a ka Okebalama (2008) kporo akanka keodee (Art of the man). A bia n' akanka di ka iwete mgbanwe, anyi nahuta ufodu mgbanwe nke gbakwasiri ukwu n'etu onye odee ma o bu akparamagwa odee si emetuta nho okwu ya. Onye obula na-edede di ka ihe o na-ahụ si di. Asusu di n'udi n'udi site n'udi oru e ji ya aru. Asusu e ji ede akwukwo mgbaso ozi di iche n'asusu ndi nkanuuzu. Asusu ndi ome iwu nakwa asusu eji akparita uka n'obodo nwere ike inwe mgbanwe site n'etu e si kewasija obodo di iche iche nakwa na mmekorita olundi. Akanka nwere ike gbanwee site n'obodo rue n'obodo na sitekwa n'oge rue n'oge. N'ikpeazu, akanka di ka ndacha ma o bu ndahie, na-akowa na e nwere ufodu akparamagwa nke na-adighi agbanwe nke a kporo usoro

ahiriokwu di mma. Ma mgbe odee biara na-agbanwe n'ihe ndi ahụ na-ekwesichaghi ka o gbanwee n'edemede ya ma webata usoro ndi ahụ iwu na- achị ya bu asusu akwadoghi nke a ka a na-akpo ndacha. Okebalama (2016), kowara ndacha di ka mgbe odee mafere aka n'ihe asusu nwere ma o bu ihe asusu nabatara ma dee agumagu ya n'uzo puturu iche, ma n'agbanyeghi nke a, ndi oguu ga-aghotakwa ihe agumagu ahụ na-ako maka ya. E nwere ndacha mkpuruasusu, ndacha mkpuruokwu, ndacha ahiriokwu na ndacha keesiede. Nkwa ndi a niile yitere ihe nwa amadi De Saussure (1916) kowaputara n'ime akwukwo ya nke o kporo Course In General linguistics, mgbe o na-akowa ihe bu 'langue na parole'. O kowara 'langue' di ka uzo ma o bu ukpuru a hoputara ka ndi nwe asusu na ka onye na- ekwu okwu n'asusu ahụ gbasoo mgbe o na-ekwu okwu. Ebe nkwa 'Parole' n'akuku nke ya bu uzo diwagara iche otu onye nwere ike ihoro iji ruo oru ekemekeuche bu nke agbasoghi uzo iwu kwadoro. Nke a yitekwaro ihe Chomsky (1957) kwuru n'akwukwo ya nke o kporo Syntactic Structure mgbe o na-akowa na mma mmuta (competence) na mma osusu (performance). Udi amamihe onye na-ekwu okwu nwere n'iwu na-achị asusu ahụ nakwa udi akparamagwa o na- akpa mgbe obula maobu n'oge ufodu. Na nkwa niile a anyi na-enye kemgbe, anyi nwere ike ihuta na onye odee ma o bu onye na-eji asusu aru oru ka a turu anya na o ga-ewebatariri akanka ufodu nke ga-eme ka o weputa echiche ya site n'asusu o ji ruo oru ma mee ka ihe o na-edede puo iche n'ihe onye ozo mere.

Nnyocha akanka

Nnyocha akanka bu ihe omumu n' asusu mba uwa nke na-eleba anya n' atumatu odee, odee n' onwe ya na ihe dum gbara ya gburugburu tinyere ederede ya. Nwadike (1992), kowara nnyocha akanka dika, nka nke e ji e were anya okenye ji ele ihe di n'akpa ogologo bia leba anya n' agumagu e dere ede iji choputa nke oma ebe na etu ya bu agumagu noro kwesi ekwesi ma o bu ebe o no rie mperi. O gara n'ihu kwuo na ihe ndi a na-eleba anya bu ihe edemede na-ekwu maka ya, nhazi akuko, etu o siri gbaso onye dere ya na onye e dere maka ya. Ikwu maka inyocha agumagu bu ikwu maka ngalaba ato ndi ahụ e nwere n' agumagu (bu abụ, ejije na iduuzi/akuko). Anozie (2007) kowaputara uzo ihe asaa bu ndi maobu onye obula na-enyocha agumagu tosiri igbaso. Isiokwu ndi a dika o kowaputara gunyere: Nkenudi agumagu, Nhazi (usoro nhazi agumagu ahụ), Odee agumagu, isiokwu, Asusu (nka asusu), Nkwa na Nhorokwu. Okafor (2008) n'akuku nke ya kowaputara uzo asato e kwesiri isi mee nnyocha. Uzo asato ndi a gunyere: Iweputa oge guo agumagu e nyere gi, Isiokwu, Ntoala, Nhazi, Agwa na akparamagwa, Udidị Asusu, Nchikota na mkpebi. Cohen (1973) kowara na nnyocha agumagu putara mmadu iji nwayoo lebane anya n'akwukwo agumagu e dere ede iji wee choputa usoro odee gbasoro wee dee agumagu ya nakwa ebe o riri mperi. Nnyocha akwukwo agumagu gbasatara iji anya okenye ji ahụ ihe di n'akpa ogologo lebane anya nke oma n'ime nnyocha ya, wee weputa isiokwu, ntoala, asusu, nhazi, agwa na akparamagwa, olu na ndeju putagasisi ihe n'akwukwo o na enyocha. Isi a huru kwaba okpu n'ihe omumu a bu nnyocha nkaasusu di ka o di n'akwukwo iduuzi Oja Dufuo Dike.

ATUTU DI ICHE ICHE GBASARA ISIOKWU

Daiches (1939) mere ka anyi ghota na a ka na-agba mbo inweta atutu ka mma, a puru iji nyocha agumagu. O bu sitezie n'igba mbo ndi okammuta n'inye nkwa n'uzo e nwere ike isi nyochaa agumagu ka e si nwetazie atutu ndi na-esote:

- Atutu nnyocha gbadoro ukwu n'odidi (Formalist approach)
- Atutu nnyocha na-ahụ maka okpu (Anthropological approach)

- Atụtụ nnyocha gbadoro ụkwụ na lingwistiik (Stylistic approach)
- Atụtụ nnyocha gbadoro ụkwụ na nkamma (Aesthetic approach)

ATỤTỤ NNYOCHA GBADORO ỤKWỤ N'ODỊDỊ (FORMALIST APPROACH)

Nwadike n'ime akwụkwọ nkuzi ya ọ kpọrọ 'Mimiography' kowara na nnyocha gbadoro ụkwụ n' ọdịdị bụ ụdị nnyocha ọhụrụ nke sitere n'aka ndị bi na mgbago ugwu Amerika (North America). N'atụtụ a, ihe onye nnyocha na-eme bụ ilenye agumagu anya kpom kwem, n'abighi kowa maka e mereme, edendu odee ma ọ bụ koba ka agumagu siri metuta odee. Ọ bughị maka ichoputa ngalaba agumagu nọ na ya, ya na ka agumagu siri metuta oha obodo na gburugburu ya. Otu ihe di mkpa n'amumamu a bụ ihe gbasara ihe ndi mejuputara agumagu na ozi ọ na ezi. Ihe nnyocha di n'udi nnyocha a, ihe gbasara ndu odee adighi mkpa ma na o nwere ike kpotu ihe ndi ahụ aha, elu elu. Daiches (1939) kwuru na ụdị nnyocha a bara ezigbo uru maka na ọ na-ejikota nka di n'aroro arọ ya na igbalisi ike ichoputa ajuju niile gbasara odidi, akanka, nakwa isiokwu site na ntala mmekorita. Ihe nnyocha na-agbaso atutu a na-ahụ maka ya bụ: Oḍinaya na Oḍidi. N'odinyaya, ihe a na-egosiputa bụ ebumnobi odee (isiokwu) na ka o si gosiputa ya na ihe ndi o ji ziputa ya nakwa nzube ya (ndinisiokwu). Oḍidi n'aka nke ozọ, bụ nke na-elebanye anya na ndoko akomako, agwa na asusu. Ndoko akuko gunyere: nhazi akuko, nka akomako, na kaesirihu. Agwa n'aka nke ya bụ maka ndi odee ji ruo oru n'edemede ya. Asusu n'onwe nke ya bụ ihe odee ji egosiputa nkamma n'iduuzi (Uzochukwu, 2012). Ọ metutakwara ka odee si e were usoro utasusu, usoro nsiekwu na usoro nsiede egosiputa mbunuche ya gbasara odinaya, ndoko akomako na agwa.

ATỤTỤ NA-AHỤ MAKA IHE OKPU (ANTHROPOLOGICAL APPROACH)

Nwadike (2015), mere ka anyi ghota na nnyocha gbadoro ụkwụ n'usoro okpu na-achoputa ufodu ihe ndi ahụ zuru oha onu bụ nke na-aputakarị n'echiche mmadu ma burukwanu nke ha kwenyere na a na-eziputa ya n'oru nka iji ya kuzie otu ihe maobu nke ozọ. Rohrberger (1968) kwuru na ufodu ihe ndi ahụ zuru oha onu na-aputakarị n'echiche mmadu bụ ihe ndi ahụ dibu adi n'akuko nkimiriko nakwa n'ifo nke bụ ihe mbu echiche mmadu na-eche na ha bụ ihe nwechara nghota nye mmadu.

N'aka nke ozọ Uzochukwu (2012) siri na ihe e ji akpo nke a usoro gbara afọ toọ nwa; bụ e kwuo maka nnyocha agumagu, anya agaa anyi n'usoro a n'ih na ọ bụ usoro e jirila nyocha agumagu n'ogologo mgbe gara aga were ruo taa. Usoro okpu a na-adi na ngalaba abuo: ha bụ nnyocha gbadoro ụkwụ n'agugala na akuko ndu; na nyocha gbadoro ụkwụ n' ezi agwa na n'itule ihe omimi gbasara ndu. A bina na nyocha gbadoro ụkwụ n'agugala na akuko ndu, a na-elebanye anya etu ndu odee maobu ka agwa ndi di n'agumagu siri metuta ka onodu di, mgbe e dere agumagu ahụ. A na- elebakwa anya etu mmemme di n'agumagu siri metuta ka onodu di mgbe e dere ya bụ agumagu, udi ndu a na-ebi ma ọ bụ etu ihe siri kwuru nke a ga-esi n' agumagu amata. O nwere ike buru ihe metutara mmeko ndi mmadu na ibe ha, ndorondoro ochichi, ekpemekpe, akunuba, dgz. Abia na nnyocha gbadoro ụkwụ n'ezi agwa na ihe omimi gbasara ndu, a na-eleba anya etu agumagu si egosiputa ihe ndi na-eme na ndu. Nke a buru mbunuche n'inyocha agumagu, agaghi ekweta na ya bụ agumagu di elu karja na e si na ya muta ezi agwa na ihe omimi gbasara ndu mmadu.

Uzochukwu (2012:70) guputara uru di n'iji usoro okpu nyocha agumagu ma si na ọ na-eme ka a mata ka agumagu siri metuta ndu ndi mmadu n'ih na e mee elu mee ala, agumagu

òbùla kwesiri ìkpò oke agumagu agaghì adakoro n'elu, ya bụ, ò ga-enweriri ka o si metùta ndu mmadu. Nke ozo bụ na ò na-eleba anya n' agumagu ma ò bụ etu ihe siri kwuru mgbe e dere agumagu na-enye aka ka ìghọtami agumagu ahụ dī mfe.

ATỤTỤ NYOCHA GBADORO ỤKWỤ NA LINGWISTIİK (STYLISTIC APPROACH)

Nke a bụ usoro nnyocha akanka nke gbadoro ụkwụ na ngalaba lingwistiik. O zuru oke ìjī nnyocha akanka agumagu. Ihe nke a na-akòwa bụ na ìjī usoro a mee nnyocha akanka na-ahụ maka kanka asụsụ odee, etu o si hazie okwu ya, ụdì mkpuruokwu ndì o webatara n'ime agumagu ya, ụdì ahiriokwu ndì o webatara n'ime orụ ya, ihe ndì dabara n'usoro a nabatara n'ide Igbo na ihe ndì dachara na ya. Nwadike (2015) kwuru na ihe atụtụ a na-enyocha n'orụ agumagu bụ ihe gbasara usoro odee gbasoro wee dee agumagu ya. Ya bu, etu o siri kwuo ihe òbùla o kwuru, ụdì usoro ò gbasoro ìjī wee kwuo ya na-abughì ihe ahụ o kwuru kpom kwem ma ò bụ ihe ahụ o kwuru na-akò maka ya. Ngara (1985) gbakwunyere na nnyocha akanka nke gbadoro ụkwụ n'atụtụ ndì lingwistiik na-elebakwa anya n'ima ma agumagu ahụ e dere ya n'uzò ò ga-ekwe nguputa. Ya bụ, ka e siri nwee ndaba na ka odee si horo asụsụ nakwa ka ihe odee na-akò si nwee nghota. Crystal (1981) kòwaputara na lingwistik bụ ngalaba omumu na-amu asụsụ n'uzò sayensi na stajistik dī ka mpaghara na-amu ndiche n'asụsụ. N' otu aka ahụ, Leech (1981) na-ekwu na etu ndì lingwistiik si ahuta agumagu na-eme ka agumagu nwee nghota ohuru. O gakwara n'ihu kwuo na nnyocha gbadoro ụkwụ n'usoro lingwistiik na-eme ka a mara ebe odee edetaghì na n'udì ò ga-abu na mgbe ò hutara ndehie ndì ahụ, o nwee ike dezigharia ha n'uzò ò ga-abu igba. Na nchikota, nnyocha gbadoro ụkwụ na lingwistiik na-elebanya n'asụsụ, ka odee si eji asụsụ egosiputa ebumnobi ya nakwa akowami ihe ndì ò choro ka ndì ogu mta mgbe ha gurụ ederede ya.

NTULEGHARI AGUMAGU NDÌ OZO TULEGORO NKE GBASARA ISIOKWU A

Ikeokwu na Onyejekwu (2004) yochara akanka dī na Obidiya. Ha choputara na ekwumekwu okwu Nnadi dum dī n'ogbara ebe ekwumekwu ndì ahụ kòwaputara ma gosiputa n'uju echiche ejije Obidiya. Ihe ozo ha choputara bụ na kwunkwukwa jututara n'ejije Obidiya. Myiri dī na nchocha Ikeokwu na Onyejekwu na oru nnyocha nke a eji n'aka bụ na ha abuo mere nchocha akanka. Ebe ndiche ha bụ na usoro ha gbasoro. Ikeokwu na Onyejekwu gbasoro usoro nkamma, ebe nke a gbasoro usoro atutu lingwistiik (Stylistic approach).

Okeke (2009) mere nchocha ya n'akanka Asogwa na Nzeako. O ji Ezinwanne Di Uko a juo Chi gosiputa isiokwu ya. O lebara anya na usoro akuko, keesirihu, odimara, olu odee, odidi mkpuruokwu, odidi nghotaokwu, myiri na ndiche dī n'akanka ndì odee ndì a. O ji atutu gbadoro ụkwụ na nkamma mee ya. O choputara na ha ìjī akanka wee weputa otu isiokwu nke putara ihe n'usoro akuko ha. O choputkwara ozo na ha ziputara echiche ha n'udiri aha ha bara agwa dī n'ime iduuzi ha.

Nwaogwu (1995) mere nchocha ya na ndina na akanka Tony Ubesie (content and style of Ubesie). O ìjī iduuzi ya bụ Juo Obinna mee nke a. Ihe o lenyere anya na ya bụ ntoala, agwa na akparamagwa, nhookwu odimara, na atumatu okwu ya. O ìjī atutu odidi agumagu mee nchocha ya. O choputara na oge ufodu na Ubesie na-eji keesirihu oko nke kwu oto aru oru. O choputara n'asụsụ nke ka puta ihe n' akwukwo Ubesie bu ilu. O siri na Ubesie na-ewebata ilu ìjī mee ka ò dabaa na mbunuche ya. Nwaogwu hutara na nyiri ya na-aputa ihe ebe ò dī ukwu na akwukwo agumagu Ubesie bụ na ò na-adì mfe ìghota. Myiri dī na nchocha Nwaogwu na nke a, bụ na ha abuo na-enyocha akanka iduuzi. Ebe ndiche dī na nchocha Nwaogwu na nke

a bụ na o lebanwere anya na naanị ndịna na akanka, mana nchọcha nke a na-elebanye anya n'inyocha nka asụsụ, Isiokwu, Ntọala, Nhazi, Agwa na akparamagwa na Uđidị. Ndịiche ọzọ putara ihe bụ na Nwaogwu ji usoro nkamma wee yochaa iduuzi Juo Obinna, mana nnyocha nke a ji usoro atutu nyocha gbadoro ukwu na lingwistiik (Stylistic approach) elenye agumagu a anya ma site na ya wee nyochaa nka asụsụ iduuzi Oja Dufuo Dike.

NGUZO NA NTUCHA ORU NCHỌCHA

Nkenke nkowa banyere akwukwo a bu Oja Dufuo Dike

Onye dere akwukwo iduuzi Oja Dufuo Dike bu Ray C. Anene. Akwukwo akuko a nwere ihu akwukwo otu nari, iri na iteghete. O bu ndi ulo mbiputa akwukwo Elites' commercial Agency Limited, Onisha biputara ya n'afọ 1991. Akwukwo iduuzi a nwere ndinisiokwu nke na-eziputa aha e nyere isiokwu nke isi obula. Ya bu, isi nke obula nwere aha maobu isiokwu e nyere ya. Ozokwa, bu na e dere ihe n'azu akwukwo a, bu nke na-enye obere nkowa gbasara ihe mere n'ime akwukwo a, ma nyekwazi obere ihe gbasara ndu odee. A ga-elebanye anya n'isiokwu mejuputara akuko di n'akwukwo agumagu a bu nke odee jiri ilu wee ziputa. Oke soro ngwere maa mmiri, okoo ngwere, o gaghi ako oke. Ilu a putara na mgbe mmadu so onye ozọ eme ihe n'echighi ya eche, onye ahụ nwere ike idabanye na nsogbu, ebe onye rafuru ya ga-alafere. Isiokwu a na-ako maka otu nwoke aha ya bu Nwoye, nke aha otutu ya bu Ikpeamaego. Nwoke a di ka aha ya siri di, kwenyere na onye nwere ego, ikpe anaghi ama onye ahụ. Ya mere, mgbe o lotara obodo ya bu Ukobo, okwu ya anaghi ekwe okwukwu. O ji ego o nwere akpa nganga. Mgbe e mere Kasie nwa nwanne ya nwoke onyeisi oche, Okoye Omicha na Okwuanyionu foro ntutu taa na Kasie agaghi aburu ha onyeisi oche. O bu nke a mere ha jiri kpaa nkata wee boo Kasie ebubo asi megide Ikpeamaego. Ikpeamaego n'aka nke ya ajughi ma ihe o nuru o bu eziokwu wee malite imegide nwanne ya. O bu n'ih ihe mere Okwuanyionu na Omicha jiri kwanye Ikpeamaego ka o nuo iyi asi na o bu ya nwee ugboala Kasie zuru oge o bidoro oru oheru na ha kwu ya n'azu. O kwenyere were nuo iyi ahụ bu nke tara isi ya. Mgbe nke a mere, Okwuanyionu ha gbapuru n'obodo ha, mana oge ihe juru oyi, ha loghachiri azu, riu mgbaghara, ndi obodo wee mgbaghara ma nabatakwa ha ozọ. O wee buru na Ikpeamaego esorola ngwere maa mmiri, o wee koo ha bu ngwere ma ghara iko Ikpeamaego. Isiokwu a putakwara ihe n'ebe Obiageli nwunye Kasie no. Obiageli mutara otu nwa ghara ya sobe Ngoo. Obii bu aha otutu ya, soro Ngoo gbaba n'ezi. Ndumodu niile e nyere Obii gbasara enyi ya Ngoo di ka mmiri awuru n'okwute. Kasie mechara choo Obii, ndi be ya jukwazie ye ebe Ngoo bu onye rafuru ya mere o jiri soro ngwere maa mmiri, ka no na be di ya aza oriaku. N'ikpeazu, umu Ngoo mechara lebe nne ha nka, ebe Obii enweghi di nke o na-enwe nwa. Mgbe o choputara na ekele agafeela nku aka bu mgbe ndi enyi ya nwoke bidoro gbawara ya oso. Ngozi na onwe ya juru Obii ajuju si maobu ya dizi nka nka etu a? Okwu a metutara Obii na mmuo, o wee daa mmiri buru onye nwuru anwu, ebe Ngoo ka no ndu na-ekpori uwa.

NTỌALA AKUKO

Odee toro ntọala akuko ya n'ala Igbo, n'obodo Umueze di n'Ukobo. Ihe mere m jiri si na o bu n'ala Igbo ka a toro ntọala akuko a bu maka na aha digasi n'ime akwukwo a bugbado aha eji mara ndi Igbo; ozọ di ka ibe ya bu na omenala di iche iche emere na ya, bugbado omenala ndi Igbo. Omenala ndi a gunyere: Igba afa, Igba mgba, Igo oji, Inu iyi, na ndi ozoga. Akuko di n'ime akuko a bu ihe na-eme oge gboo nakwa ihe a na-ahugasị n' oge ugbo a. N'oge gboo nakwa n'oge ugbo a, otutu ndi mmadu bu ndi ji ino nkiti wee mere aka oru. Ha anaghi

achọ ihe ga-enye ha nsogbu dị ka o siri metụta Uwadinfẹ. N'oge ugbo a, tumadi etu odee si ziputa n' akwukwo ogugu a, ufodu ndi nwere akunuba anaghi ekwe ndi ogbenye kwuo okwu. Ha na-eji ego ha akpa nganga, nakwa akpagbu umu ogbenye di ka o siri metuta Kasie na Ikpeamaego. N'otu aka ahụ kwa, ndi ajo mkpuruobi anaghi eji anya ahụ ndi na-ekwu eziokwu. Ha na- agba mbọ hụ na ha meminarara ha, nke a metutara omume/agwa Omicha na Okwuanyionu n'ebe Kasie nọ. N'oge ugbuakwazi, otutu umu nwaanyi na-eji ahụ ha achu ego. Nke a putara ihe n'agwa Obiageli na Ngozi. Ufodu ndi mmadu na-eme ihe na echeghi ihe ha na-eme eche. Ihe ozọ putakwara ihe bu na ha na-eji asiri ha na-anu na aru oru n'ebughi uzọ juo ajuju maka ichoputa nke bu eziokwu di ka o siri metuta Ikpeamaego mgbe a kuru ya asiri gbasara nwa nwanne ya bu Kasie.

NHAZI

Odee haziri akuko ya n'isi n'isi. O nyekwaziri isi nke obula isiokwu. Isi ole n'akwukwo iduuazi a nwere di iri na otu. O gbasokwara usoro di mma e ji edee akuko n'ih na otu ihe mee o gaa kpalite nke ozọ.

AGWA

Anene ji agwa mmadu koo akuko a. A kpokwaziri otutu mmadu aha n'akuko a, mana o nwere agwa kacha puta ihe karia ibe. O bu ufodu agwa ndi a kacha puta ihe ka a ga-akowaa di ka ndi a na-esote:

NWOYE

Nwoye bu nwanne Uwadinfẹ. Aha otutu ya bu Ikpeamaego n'ih na o chere na onye ji ego nwezuru niile. Ikpeamaego bu onye nganga. O ji ego o nwere anya isi. O bu n'ih nganga ya mere na o nagh ekwe esonye n'ih ndi obodo na-eme. Mgbe ndi obodo dara ya nha, o juru na o gaghi aha nha ahụ, na-ekwu na o nweghi ihe ha na-emere ya. Ikpeamaego chiri eze onye agwalam. A bia n'Umuahia, nakwa Ukobo, okwu ya anaghi ekwe okwukwu. Oge ndi obodo machibidoro mmeko ya na ha, o chughi ya ura n'agbanyeghi ndumodu niile Kasie na-enye ya. O naghikwa eji okwu mmadu akporo ihe. Ikpeamaego enweghi obi omiiko n'ebe mmadu ibe ya nọ. O bu ya mere o ji atụ ndi e nweghi ihe ha mere ya nga. O bukwazi onye na-ege asiri ma na-ewere ihe obula o nuru eme ihe. O nagh eche ihe eche tupu o mebe. Nke a mere o jiri kwere nuo iyi asi na o bu ya nwe ugboala Kasie. O bu nke a butere ya onwu erughi eru maka na o jughiaju were rie. N'agbanyeghi ajo omume ya, Nwoye bu onye na-agba mbọ nke ukwu. O bidoro na nwata gbaba mbọ. O bu n'ih ya ka otu nwoke jiri kporo ya gaba Umuahia ka o zuwara ya ahia. O bukwazi n'ih agba m mbọ ya mere o jiri baa nnukwu ogaranya. Obiageli Obiageli bu o nọ na di achọ di ma burukwa o soro ego daa olulu. O bu n'ih ego mere o jiri soro Ngozi gbaba n'ez nke mere Kasie jiri chupu ya n'ulo ya. O bukwa ya mere o jiri hapu nwa ya nwaanyi bu Nnaemeka soro umu nwoke jewara. O bukwazi ya mere o jiri zute onwu ya n'oge erughi eru. O bukwazi onye anaghi anu ndumodu. mgbe Obi bidoro igba n'ez, ndumodu niile Kasie di ya, nna ya na ndi ikwu na ibe ya niile na-enye ya di ka mmiri awusara n'okwute. Nke e nyekwaziri ya mgbe o na-eme Ngozi enyi ya, ka o wepu aka enwe n'ofe tupu o ghorọ aka mmadu lara n'iyi. Obi bu onye aghugho. Nke a putara ihe n'oge di mbu kaara ilu ya gbara oso n'ih akparamagwa ya. O bidoro na-aru oru e sighi ya n'obi. Obiara zochie omume ojoo ya niile mgbe o huru na ndi ogbo ya niile agachaala di. O bu etu o si asu ahia mere Nwanyinkwo jiri lutara ya Kasie nwa ya. Obiageli nwere ajo obi. O bu n'ih udi obi ojoo a o

nwere mere o ji kaa obi hapu nwa o ku n'aka soro Ngozi gbaba n'ezi. O bukwazi udi ajoo obi a mere o jiri kuo nwa ya ihe tinka kuru paanu oge Nnaemeka nwa ya bjara ebe o bi.

OKWUANYIONU

Okwuanyionu bu nwoke apughi dimkpa ma dimkpa akaghi ya. O bu nwoke e ji iku asiri mara. O bu okokporo. Okwuanyionu bu utu gbata eleke nti oba wee rie ogu mkpuruaku. O bu ya butere onwu Ikpeamaego site n'ikwanye ya ka o nuoyi asi. O bukwazi onye ume ngwu, onye ngana. Okwu ya anaghi ekwe okwukwu n'umueze na n'Ukobo gbaa gburugburu. O nweghi oru obula o na-aru; naani aghughu na iku asiri akpaghari n'ogbe ka o jiri mere aka oru. O nwekwaziri obi ojoo ma burukwa onye okwu na uka. O bu obi ojoo ya mere ya na Omicha jiri tikota isi Ikpeamaego na Kasie ma boo Kasie, ebubo asi. O tachikwara obi wee manye Ikpeamaego ka o nuoyi asi. Okwuanyionu bu onye aghughu. O bu ka o si di aghughu mere o jiri ghorja Nwangbo ka o ghara iha nha a dara ya. O ghorikwara Ikpeamaego ka nuoyi asi na o nweghi ihe iyi ahụ ga-eme ya ma buru etu o siri dulaa dike ala mmuo.

KASIE

Kasie bu nwa Uwadife ma buru di Obiageli na nna Nnaemeka. Kasie bu nwata na-agba mbu. O bu n'ihigba m mbu na ike oru ya mere o jiri nwee ike ikwughachicha ndi mmadu ugwo nna ya jitere wee nwuo. O bukwazi n'ihigba mbu o na-agba mere Ikpeamaego jiri kwere iduga ya na nke enyi ya nwoke ka o muba oru mekaniiki n'aka ya. Kasie bu onye na-ekwu eziokwu. O bu n'ihigba eziokwu ya mere ndi umunna ya jiri wee mee ya onye isi oche ha. O bukwazi n'ihigba oke eziokwu o na-ekwu butere adighi na mma ya na Okoye Omicha na Okwuanyionu nke na ha bidoro choba uzọ ha ga-esi chutuo ya n'okwa ahụ o ji. Kasie bu onye ndidi. O mara na ejighi ike eso uwa. O bu maka na o mara edi ihe mere o jiri nwee ike idi omume ojoo niile Obi na-emeso ya. O bukwazi ndidi ya mere na o binwuru n'ulo Chikwado mgbe Oriaku ya na umu odibo ya na-enye ya mkpari di iche iche. Kasie Uwadife bu onye na-eji ndumodu mmadu akporo ihe. Mgbe obula o chorọ ime ihe, o na-ebu uzọ juo ndi ka ya tupu o mebe ihe ahụ. Ozọ bu na mgbe okwu dara ya na Ikpeamaego, o bu ndi okenye ka o jutara ihe o ga-eme, ha nyere ya ndumodu nke o nabatara n'obi ocha. Okoye Omicha Okoye Omicha bu igbu oja na iku ekwe ka e ji mara ya n'obodo Ukobo n'obodo ndi ozọ gbara ha gburugburu. Omicha bu mbe. O bu nwoke eji aghughu mara. Ihe o na-eme bu o janyere onye ihu, o janyere onye azu. Ihe o no bu itikota isi mmadu abuo. Omicha bu onye ume ngwu. O bu nwoke ike oru na-adighi. O bu etu o si amichapu n'oru mere eji akpo ya Omicha. Oru anaghi ekwe ya aru, ya mere o jiri were asiri mere aka oru. O bukwazi onye nrafu. O bu ya na Okwuanyionu rafuru Ikpeamaego, o gaa nuoyi asi bu nke tara isi ya. Ha mekwara Ikpeamaego kwenye na Kasie kpariri ya.

NGOZI

Ngozi bu enyi nwaanyi Obiageli. Onye nyuru ihe ahụ na-esi n'ulo Kasie site n'idughie nwunye ya uzọ. O bu ya rafuru Obiageli ma kuzichara ya otutu agwa ojoo di iche iche di ka igba n'ezi maobu igbaso umu nwoke maka ihi ego. Ngozi bu nwaanyi ajadu muchara umu. O bu ego o gbata n'akwuna ka o ji azu umu ya. Ya bu nwaanyi na-akpotu akpotu. O bu maka udi ego Ngozi nwere mere Obiageli jiri sowe ya. Ngozi bukwazi onye nwere akonuche. O bu ezie na o na-agba n'ezi, mana nke ahụ egbochighi ya ilokota umu ya nke oma. Mgbe umu ya bidoro kpataba ego, o kpatara ukwu ya wee kwusi igba n'ezi.

NWAANYINKWỌ

Nwaanyinkwọ bụ nwunye Ụwadinfe ma burukwa nne Kasie. Ọ bụ nwaanyị nwere obi umeala. Ọ bụ nke a mere o jiri nagide ọndụ ọjọọ niile ọ gabigara n'ụlọ Ụwadinfe. Ọ bukwa nwaanyị dī ike ọrụ. Nwaanyinkwọ na-agba mbọ nke ukwu. Mgbe Ụwadinfe di ya nwurū, ọ bụ ya na nwa ya Kasie jikoro aka ọnụ wee kwuo ụgwọ niile o jikotara.

ỤWADINFE

Ụwadinfe bụ nwanne Nwoye ma burukwa dī Nwaanyinkwọ. Ọ bukwa ya bụ nna Kasie. Ụwadinfe bụ onye ngana, o nweghi aka ọrụ mana onye nwere aka ọrụ akaghī ya emefu ego. Echiche niile dī n'obodo ha bụ Ukobo bụ nke na-agu ya ichizu mana ọ nweghi kobo nke aka ya. Ọ bụ ibiri ndi mmado ego ka o ji mere aka ọrụ.

UJUNWA

Ujunwa bụ nwunye nke abuo Kasie luru. Ọ bụ onye ndidi. N'agbanyeghi mkpari niile Chinyere nwunye Ikpeamaego na-enye ya oge e mere di ya onye isi oche, o jidere obi ya aka wee na-edi mkpari ndi ahụ niile. Ọ bụ nwaanyị nwere ezigbo uche, o ji ezigbo uche eso ọndụ ọbula n'ezinulo ọ nọ n'ime ya.

CHINYERE

Chinyere bụ nwunye Ikpeamaego. Ọ bụ nwaanyị nwere ajoobi. Ọ bụ nke a mere o ji eti umu Kasie na-enweghi ihe ọbula ha mere ya. Ọ nwere ajo ọnụ ma na-akparikwa ndi mmadu. Okwu ya bụ nwaanyị anaghi ekwe okwukwu. Ọ bụ nwaanyị ji akụ di anya isi. Ọ kworo ego di ya ji wee na-eleda ndi mmadu anya.

NKA ASUSU

Ọja Dufuo Dike, dike abaa ala, oja abaa akpa, ahiriokwu a bụ ilu nke putara na onye ọbula dī ndu ekwesighi i were maka ihe onye ozọ mere jee ime etu ahụ onye ahụ mere, n'ihī na onye ọbula nwere akaraka Chi nyere ya o ji dī iche na nke ndi ozọ. Ozọ bụ na mmadu etosighi ka akunauba ọ kpatara dufuo ya uzọ, maka na o dufuo ya uzọ, isi aghaghi iso ya laa mmuo. Odee iduuzi a gbara nnukwu mbọ n'iji Igbo Izugbe dee akwukwo ya. Ọ webatakwarā olundī n'akuko ya. Odee ewebatakebeghi okwu mbite ebe ọ dī otutu. Igbo ya gara were n'onu n'ihī na ọ mara ihe ekwe na-aku n'ihe gbasara nkaasusu Igbo. Naani ebe a na-enwe obere ihe nhiaahu bụ n'ebe o ufodu o mere ndehie. Ọ jikwazi ilu, ukabuilu, myiri, mburu, asiniilu na atumatukwu ndi ozogasi wee saa edemede ya ahū. Onye ọbula na-agu akwukwo a na-enwe mmasi igu ya maka n'asusu ya dabakwara n'isi ihe ọ na-ako maka ya.

ILU

Ilu bụ nkenke atumatu okwu na-achikota ihe a na-ekwu maka ya ọ wee doo anya, toto utu, gosi nkaokwu ma taporo n'uche n'ihī na o nwere nnochite anya ihe niile dī n'ime akuko koro. Ilu bụ mmanu ndi Igbo ji eri okwu. E nwegasiri ebe dī iche iche o webatagasiri ilu n'akwukwo ya. Ha gunyere:

- Okuko hapu kwom, gini ka ọ ga-eji zuo umu ya? (ihu:4). Nke a putara mmadu hapu ihe o ji adi ndu, gini ka ọ ga-eji adi ndu ya. Ilu a putara ihe mgbe Osodu biara ụgwọ n'ulo Ụwadinfe.

- Nwata erughị eru wara ọgọdọ, ikuku e buru ya, buru ọgọdọ ọ wa. (ihu:22). Onye tūrū ilu a bụ Nwaanyīnkwo mgbe Kasie nwetachara onwe ya n'ọrịa dara ya mgbe ọ dūrū Ikuku aka n'ọnụ ụbọchị a gbara ikoro. Nke a pụtara na nwata mee ihe o rughị ogo ya, ọghọ ya ahịa, wdg.

AKPALAOKWU

Akpalaokwu bụ atumatụ okwu a naghị esi na nghọta mkpuruokwu mejuputara ya amata ihe ọ pụtara, kama nghọta ya na-adabere na nkwekọrịta ndị nwe asụsụ e ji sụọ ya. Akpalaokwu pụtagasiri ihe n'ịduuazị a gụnyere:

- Onye biri ego ahụ ghara inye ya, mata n'afọ tara onye ahụ mmiri (ihu 2). Nke a pụtara mmadụ nweghi obi ebere.
- Iwe juru Ọbiji obi ka Nnaemeka nọrọ ala (ihu 75).
- Chinyere si n'azụ ahụ ụzọ, (ihu 10). Ọ pụtara na Chinyere mara ihe nke ọma, wdg.

UKABUILU

Ukabuilu bụ ilu e tinyere n'udị nkenke akụkọ nke e ji akuzi ihe maọbụ adu mmadụ ọdụ.

Imaatụ ha dị ka o siri pụtagasi ihe n'ịduuazị a gụnyere:

- Mmiri riri enyi ka mbe na-awakwara ọgọdọ, mbe ọ ga-awụ mmiri ahụ awụ ka ọ ga egwu ya egwu? (ihu 72). Nke a pụtara na mmadụ mee ihe kariri ya, ọ taa isi ya.
- Ebiogwu ka ụmụna ya gwara ya o puwe ogwu ka o pufọọ ebe ha ga-ejide ya aka ma ahụ riawa ya (ihu 103). Nke a pụtara na mmadụ na-eme ihe n'ụwa a, ya chetakwa maka echi, wdg.

ASINIILU

Asiniilu bụ udị ilu a na-akpọ otu onye maọbụ ihe aha si na ọ bụ ihe onye ahụ maọbụ ihe ahụ kwuru. Ọ ga-enweriri ihe merenụ ma ọ bukwanyu ihe a na-ekwu maka ya tupu a tuo udị ilu diotu a. Ọ naghị adaputa na nkiti. E ji ya ama atụ ihe, ekwuputa ihe a choghi ikwu baa, enye ndumodu, akuziri mmadụ ihe na kwa ido mmadụ aka na nti.

MYIRI

Myiri na-akowa na otu ihe dika ihe ozọ n'odidi maobu n'akparamagwa ya.

- Nwaanyi Uwadife luru wusara n'Ukobo ka ntu uguru (ihu 12)
- Kasie na-eto ka ome ji ... (ihu 13)
- Ha riri oriri ka mbe ma mee ego ka enyi (ihu: 41)
- Ọ na-amikpo ka okporoko ma onye juo ya ka o mere ọ si na nsogbu adighi. (ihu:53), wdg.

MBURU

Nke a bụ atumatụ okwu e ji atunyere ihe abuo na-enweghi oyiri n'udi ma ọ bụ ihe ahụ a na-atunyere ya. Atumatụ okwu a na-ejikari 'bu' egosiputa myiri ya.

- Ndi o tokoroala ha na ibe ha isi bu aja di n'ala. (ihu:15)

- I bụrụ onye ihe ụmụagboghọ na-adị nno mma ghara Ngoọ na Ọbị kpoọ ha ọzọ, mata na gi bụ ejula kpuru isi, ji aka gi wọọ onwe gi nri. (ihu: 45), wdg.

MMEMMADU

Nke a bụ atumatụ okwu e nwere na-enye ihe abughị mmadụ akpramagwa mmadụ.

- Ụwadinfe anwụọla ma ụgwọ o jikoro ndi mmadụ na-eku ume. (ihu:25)
- O hula ahuhu anya n'ụwa, o dighikwa ihe o na-akwara akwa n'ihu na o bu naani onye akwa nyere onu na-ekpo ogodo ekpo. (ihu 66), wdg.

EGBEOKWU

N'atumatụokwu a, a na-akpūnyefe nnu oke n'ihe a na-ekwu maka ya. O di na nwata na-akọ ala ha niile. (ihu:11)

- Tupu Kasie ruo bee ha, igbe ozu adoro la mmadụ na-ari ibe ya elu. (ihu: 66)
- O juru nwoke ahụ ihe ji ibia koro ya; na ndi na-abjara ya di bu aja di n'ala. (ihu:34)

AJUJU NZARAONWE

Nke a bụ ajuju akpachapuru anya wee juo n'uzo ajuju ahụ ga-esi ziputa osisa ya. Nke a putara na ya bu ajuju zara onwe ya ma o chokwaghị aziza. N'ezie o bu okwu nkiti nke a kpachapuru anya rogharia n'uzo o di ka ajuju iji wee wulie mmuo maobu iji rutu ihe a choro ikwu aka nke oma. Ha gunyere:

- A gbaa mbu, o Tuo n'ogwe, a gbaa abuo o tuo n'ogwe, o bu ogwe ka a piiiri aku? (ihu:53). o bu ka onu na-adị? (ihu: 56)
- Mmiri riri enyi ka mbe na-awakwara ogodo, mbe o ga-awu mmiri ahụ? Ka o ga-egwu ya egwu? (ihu:72), wdg.

OKWU MBITE

- Mekaniiki (ihu: 57)
- Nomba (ihu:98)

OLUNDI

- Ifiota (ihu:2,3)
- Ewoghi (ihu:22)
- Akpori (ihu:25)
- Kere (ihu:25), wdg

NDEJO DI N'AKWUKWO

Ihe ndehie Ihu akwukwo Ihe o kwesiri Ibu

Akpori 25 Akpari

Nara 34 Lara

Mụ 39 Mụrụ

Okafor 52 Okafo

Nma 80 Mma

Mụo 84 Mmụo

Onyeagwalam 99 Onye agwala m

Eti eti 101 Eti eti

IHE NCHỌCHA, NCHỊKỌTA NA NTỤNYE ARO

Nchịkọta Nchọputa

Na nchọcha a, a chọputara na odee ghaliri nke ukwu ihu na o webataghi otutu okwu mbite na olundi mgbe o na-edede akuko ya, o gbara mbọ nke ukwu n'iji asusu Igbo Izugbe dee akwukwo iduuazi a. O malitere akuko ya n'isi, o mabighi ya amabi. Odee akuko a gbasokwara ezigbo usoro di mma e ji ede akuko were dee ya n'ihina na ihe mere n'isi na-enwe mmetuta n'isi nke ozọ na-esote ya. Nke a mere n'edemede ya na-aga were were n'onu mgbe a na-agu ya. O kodakwara akuko ya ala nke oma. Ahirikwu ya na-adi nke nke na nke nke, nke mere ka igu ya bu akwukwo iduuazi di mfe ma dikwa utu. O jikwa nka asusu di iche iche wee choo akuko ya mma. N'iduuazi a bu Oja Dufuo Dike, odee kowara na mmadu tosiri iche ihe obula a gwara ya eche nke oma tupu o gbaso ukuru ahu. Nke a bu maka na a na-atu n'ilu si na dibia na-agbara ofeke afa, ofeke na-atugharikwa n'ime obi ya tupu o mewe, maka na anu nwere aji soro ngwere mma mmiri, o koo ngwere, o gaghi ako ya. Ozọ bu na onye chowakwa ogologo ndu, ya zeere oke akpiri na asiri n'ihina na a jughi aju eri na arjaghi aria anwu bu nwanne. Nke a bu maka na o bu oke akpiri butere Obi onwu, ebe ige asiri dulara dike bu Ikpeamaego ala mmu. Anyi chọputara na ebumnobi odee o jiri dee akwukwo ya bu ka o kowara ohanze na ukwu na-aga wam wam, na anya na-aga sam sam na-ahu ya, onye na egbu, ya na-ezere isi ya, n'ihina na onye gbughie, o da gbuo ya. Ebe ndi o bu n'obi dee ya bu n'ebe otutu umu nwaanyi ndi na-eji ahu ha achu ego na ndi eziokwu na-afu ufu na nti dika Okwuanyiону na Omicha.

MMECHI

Nchọcha a lebanwere anya na nkaasusu di ka o di n'akwukwo iduuazi 'Oja Dufuo Dike'. Mbunobi nchọcha a bu iziputagasi nkaasusu digasi n' akwukwo iduuazi a ma kowadaa ha nke oma di ka o si gbasata akuko e nwere n'iduuazi a siri di. Nchọcha a elebanyeghi anya na ntapi nkaasusu niile ahutara n'akwukwo iduuazi a, kama o bu naani ilu, asinilu nakwa atumatu okwu ufodu ndi ozọ ka o tapiri.

NTỤNYE ARO

Na ntunye aro, ndi nchọcha na-agwa umu akwukwo ndi no na ngalaba amumamu asusu, tumadi n'Igbo ka ha na-enwe mmasi n'akwukwo iduuazi Igbo ma gakwa n'ihu n'inyocha ndi a na-enyochabeghi iji chọputa mma ha na n'ebe ha riri mperi. Nke a bu n'ihina na o bu onye banwere n'ime ulo bu naani onye nwere ike ikwu etu ulo ahu di. Ozọ, onye ga-eme udi nchọcha a ga-agba mbọ hu na ya mara ihe ekwe na-aku banwere atumatu okwu e nwere n'asusu obula o na-eme nchọcha na ya, ka o onwe ike mara nke bu nke.

- Abrams, M. H. (1981). A Glossary of literary terms. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Anozie, C. C. (2007). Uche Bu Akpa. Onitsha: Varsity Publishing Company Ltd.
- Crystal, D. (1971). Linguistics. London: Hazell Watson and Viney Ltd.
- Ebe, A. E. (2003). Ederede n'aka nke ebiputaghị ebiputa n'akwukwo.
- Emenanjo, N. (1987). Element of modern Igbo grammar. Ibadan: Oxford University Press.
- Eze, C. N., Aboh, C. S. & Aruah, V. O. (2017). Uru asusu bara na mwulite, nchekwa na mbufe sayensi na nkanuuzụ: Dịka si metuta Najirịa. Na K. Nwadiolor (Ohz.). The Creative Artist: A Journal of Theatre and Media Studies, 13(2), 158-169.
- Ezebuilo, C. N. & Eze, E. A. (2022). Uru asusu bara na nchekwa na ogwugwo nriranria di ka o si metuta nje na oria obirinaajaocha. Port-Harcourt Journal of History & Diplomatic Studies (PJHDS), 9(2), 319-335.
- Hornby, S. A. (1974). Oxford advanced learners dictionary of current English. Oxford University Press.
- Igbeaku, B. C. (2009). Ntoala nnyocha agumagu ederede. Nsukka: Paschal Communication.
- Igiligi, T. C. na Ogenyi, S. O. (2006). Literature for enjoyment. Enugu: Amazing Grace Publishers.
- Ngoesi, M. C. (2000). Nchikota ihe omumu nke Asusu Igbo maka ule sinio sekodiri. Nkpor: Optimal Press Limited.
- Nwadike, I. U. (1992). Ntoala agumagu Igbo. Nsukka: Ifunanya Publisher.
- Ofoamata, C. E. (2005). Ndezu utosusu Igbo nke ndi junio sekodiri. Enugu: Fidgina Global.
- Okafo, S. O. (2008). Akanka n'agumagu Igbo. Enugu: Colours Communication.
- Okebalama, C. N. (2003). Mkpote agumagu onu Igbo. Enugu: Snaap Jones.
- Okeye, O. I. (2004). Ntuziaka maka udaasusu, utosusu na omenala Igbo nke ndi junio sekodiri nta. Enugu: Innoge Trading Company Limited.